

діяльності людини в будь-якому віці. Запропонований комплекс дихальних, фізкультурно-спортивних і лікувально-оздоровчих вправ «Чудова паличка» розроблено з метою оздоровлення та покращення фізичного розвитку людини, який здійснюється шляхом виконання різноманітних фізичних вправ у різних вихідних положеннях у повільному темпі з поступовим збільшенням фізичного навантаження, що супроводжується дихальними вправами, а в поєднанні з співом чи під рахунок вголос, формується правильне дихання як найбільш зручна форма регулювання правильного діафрагмального дихання.

Список використаних джерел

1. Гандельсман А. Б. Физиологические основы методики спортивной тренировки / А. Б. Гандельсман, К. М. Смирнов. – М. : Физкультура и спорт, 1970. – 145 с.
2. Грушко В. С. Основи здорового способу життя для всіх і кожного : [навч. посіб. з курсу «Валеологія»] / В. С. Грушко. – Тернопіль, 1999. – 363 с.
3. Жадан Л. В. Загартування організму за методикою Бутейка / Л. В. Жадан // Айболить. – 2001. – № 5-6. – С. 26-27.
4. Жевага С. Вплив сім'ї на фізичне виховання та психічний розвиток підлітків / С. Жевага // Фізичне виховання в школі. – 2000. – № 2. – С. 30–32.
5. Коростелев Н. Б. Найденное время : О массовой физкультуре / Н. Б. Коростелев. – М. : Физкультура и спорт, 1988. – 224 с.
6. Минаев Н. Основы методики физического воспитания школьников : [учеб. пособ. для студ. пед. спец. высш. учеб. заведений] / Б. Н. Минаев, Б. М. Шиян. – М. : Просвещение, 1989. – 222 с.
7. Новиков А. Д. Теория и методика физического воспитания : [в 2 т.] / А. Д. Новиков. – М. : Физкультура и спорт, 1967. – 526 с.
8. Свириденко О. О. Алгоритм збереження здоров'я: методичні поради та рекомендації : навч.-метод. посіб. // О. О. Свириденко. – ЮЦ ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2013. – 114 с.
9. Свириденко О.О. Засоби ведення здорового способу життя : навч.-метод. посіб. / О.О. Свириденко. – Полтава : Вид-во Техсервіс, 2008. – 52 с.
10. Синяков А. Ф. Рецепты для здоровья / А. Ф. Синяков. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 64 с.

The article is devoted to the actual problem of modern life – education of healthy way of life. Motive activity as constituent of healthy way of life is in-process examined, the complex of respiratory, athletic-sporting and health exercises the «Wonderful stick» are exposed.

Key-words: *motive activity, healthy way of life, health, physical exercises, self-control.*

УДК 174-37.091.12.011.3-051:796

Середня С. С.

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ПРОФЕСІОГРАМІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Статтю присвячено обґрунтуванню морально-вольових якостей у професіограмі вчителя фізичної культури. Документу, що встановлює основні функції педагогічної діяльності, а також вимоги до знань, навиків, умінь і особових якостей вчителя. Професіограма ж вчителя фізкультури – це перелік вимог, що пред'являються до особи вчителя, його здібностей, майстерності і фізичних та психологічних можливостей.

Ключові слова: *професіограма, фізична культура, якості, вчитель.*

Постановка проблеми. Труднощі вдосконалення освіти, підвищення її якості існують вже давно. Важливою умовою для їх вирішення є створення професіограми вчителя загальноосвіт-

ньої школи. Документу, що встановлює основні функції його педагогічної діяльності, а також вимоги до знань, навиків, умінь і особистих якостей вчителя, необхідних для здійснення цих функцій з урахуванням специфіки учбового предмету. Професіограма вчителя-вихователя є свого роду реєстром, що включає сукупність особисто-ділових рис, певний об'єм суспільно-політичних, психолого-педагогічних й спеціальних знань, а також програму педагогічних умінь й навичок, необхідних для виконання вчителем його повсякденних професійних обов'язків. Професіограма вчителя фізичної культури містить не лише загальне, що типово для педагогічної професії взагалі, але і те особливе, що характерне лише для діяльності учителя фізкультури. Вона містить характеристику основних педагогічних функцій вчителя фізичної культури, його особистих якостей, загальнопедагогічних і професійно-методичних умінь, що забезпечують реалізацію цих функцій. Професіограма вчителя фізкультури – перелік вимог, що пред'являються до особи вчителя, його здібностей, майстерності і фізичних та психологічних можливостей.

Проблема психологічної діяльності вчителя, його педагогічних здібностей відображена в роботах таких дослідників, як В.А. Крутецкий [3], А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Ю.Н. Кулюткін, Н.А. Амінів, Ф.Н. Гоноболін, С.В. Кондратьєва, М.І. Кашапов, Н.В. Кузьміна, А.В. Мудрик, В.А. Кан-Калик та ін [2].

Психологи, обґрунтовуючи професіограми, удаються до визначення переліку педагогічних здібностей, що являють собою синтез багатьох якостей розуму, почуттів й волі особистості. Зокрема, В.О. Крутенький, спираючись на схеми Ф.Н. Гоноболіна, відокремлює дидактичні, академічні, перцептивні, мовні, організаторські, авторитарні, комунікативні здібності, а також педагогічну уяву й здібність до розподілу уваги [3]. О.І. Щербаков до найважливіших педагогічних здібностей відносить дидактичні, конструктивні, перцептивні, експресивні, комунікативні та організаторські здібності. Важливий інтерес становить узагальнений варіант найважливіших рис педагогічної креативності, запропонований відомим ученим України С.О.Сисоєвою: 1) високий рівень соціальної і моральної свідомості; 2) пошуково-проблемний стиль мислення; 3) розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); 4) проблемне бачення; 5) творча фантазія, розвинене уявлення; 6) специфічні особистості якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); 7) специфічні ведучі мотиви (необхідність реалізувати своє «Я», бажання бути визнаним), творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці); 8) комунікативні здібності; 9) здатність до самоуправління; 10) високий рівень загальної культури і високий рівень моральної культури [4].

Людині, як суб'єкту професійної діяльності, необхідно володіти системою професійно важливих якостей (ПВК). Так, А.К. Маркова до ПВК педагога відносить: педагогічну ерудицію, педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення, педагогічну інтуїцію, педагогічну імпровізацію, педагогічну спостережливість, педагогічний оптимізм, педагогічну спритність, педагогічне передбачення і педагогічну рефлексію.

Поряд з професійними якостями, успішність педагогічної діяльності, визначається також і особистісними якостями вчителя. Ще в кінці XIX ст. П.Ф. Каптерев відзначав обов'язковість таких характерних особливостей особистості педагога, як цілеспрямованість, наполегливість, працьовитість, дотепність, артистичність. Крім того, багато дослідників підкреслюють значущість педагогічної спрямованості як важливого чинника формування професіоналізму вчителя. Н.В. Кузьміна розуміє педагогічну спрямованість як стійкий інтерес до учнів, творчості, до педагогічної професії, схильність займатися нею, усвідомлення своїх здібностей. Таким чином, педагог як суб'єкт професійної діяльності являє собою сукупність, індивідуальних, особистісних, власне-суб'єктивних якостей, адекватність яких, є вимогами до його професії і забезпечує ефективність його діяльності.

Спрямованість вчителя фізичної культури на свою роботу виражається в захопленості нею. Вона стає сенсом його життя. Це призводить до двох наслідків. З одного боку, любов до своєї справи змушує вчителя постійно вдосконалювати свою майстерність, цікавитися роботою своїх колег, надавати їм допомогу, самому вибирати корисне для своєї роботи, тобто бути активним творчим працівником. З іншого боку, учні, які відвідують заняття, мають відчувати, що для вчителя його робота не є важким обов'язком, а задоволенням, і тоді відповідають йому взаємністю. А.С. Макаренко говорив, що виховувати легко, якщо цьому віддаєш все життя. Тому у вчителів – майстрів своєї справи відзначається велика задоволеність своєю професією, яка, щоправда, не заважає відчувати в ряді ситуацій незадоволення проведеним уроком, застосованим виховним впливом на учня, досягнутими результатами і т.д. Однак, для вчителя-майстра ця незадоволеність служить стимулом для постійного самовдосконалення, в той час як для вчителя, який не володіє майстерністю, що не має яскраво вираженої педагогічної спрямованості, незадоволеність частковостями є джерелом розчарування в професії вчителя [1].

Мета і завдання дослідження. Проаналізувати професіограму вчителя фізичної культури та визначити місце морально-вольових якостей у ній.

У загальному випадку професіограма вчителя школи базується на 3-х складових: Педагог дає знання, формує навчальні вміння і навички для подальшої освіти. Відпрацьовує основні розумові, логічні, дослідні, проектно-творчі операції, а також практичні та життєво-корисні, в т.ч. професійні вміння. Залучає учнів у роботу по осмисленню світогляду, моралі, філософії, самопізнання. Професіограма – це ідеальна модель вчителя, викладача, педагога. Це зразок, еталон, в якому представлені основні якості особистості, якими повинен володіти вчитель. Професіограма – документ, в якому дана повна кваліфікаційна характеристика вчителя з позиції вимог, що пред'являються до його знань, умінь і навичок, його особистості, здібностям, психофізіологічним можливостям і рівню підготовки. Професіограма вчителя фізичної культури містить не тільки загальне, що типово для педагогічної професії взагалі, але і, те особливе, що характерно тільки для діяльності вчителя фізкультури. Вона містить характеристику основних педагогічних функцій вчителя фізичної культури, його особистісних якостей, загальнопедагогічних та професійно-методичних умінь, що забезпечують реалізацію цих функцій [4]. Професіограма вчителя фізкультури – перелік вимог, що пред'являються до його особистості, здібностей, майстерності та психолого-фізичним можливостям.

У порівнянні з вчителями інших спеціальностей вчитель фізичної культури працює в специфічних умовах. У психології фізичного виховання їх поділяють на три групи: 1. Умови психічної напруженості, 2. Умови фізичного навантаження, 3. Умови, пов'язані з факторами зовнішнього середовища.

Умови психічної напруженості: шум від криків тих хто займається, який відрізняється чередуванням і високими тонами, викликає психічне стомлення у вчителя; необхідність переключення з однієї вікової групи на іншу; значне навантаження на мовний апарат і голосові зв'язки; відповідальність за життя і здоров'я учнів, так як заняття фізичними вправами відрізняються високим ступенем ризику в отриманні травм. І ці всі якості потребують величезної роботи над собою, а тому значення вольових якостей у професійній діяльності вчителя фізичної культури, це не тільки невід'ємна частина його робочого дня, а й найголовніша вимога до фахівця, який прагне вдосконалення.

Умови фізичного навантаження: необхідність показувати фізичні вправи; здійснення фізичних дій спільно з учнями; необхідність страхувати учнів, що виконують фізичні вправи.

Умови, пов'язані з факторами зовнішнього середовища: кліматичні і погодні умови при заняттях на відкритому повітрі; санітарно-гігієнічний стан спортивних класів, залів, майданчиків. Виходячи із специфічних умов роботи, вчитель фізкультури повинен володіти хорошим здоров'ям, постійно піклуватися про підтримку своєї спортивної форми та психологічного стану. Йому потрібні розумові, естетичні, експресивні, організаторські та особливо комуніка-

тивні здібності. Відмінними рисами вчителя фізичної культури зокрема є спостережливість, терпимість, витримка, почуття гумору, доброта, організованість, оптимізм, самостійність, відповідальність, товариськість, готовність до симпатії, співчуття, емпатії, уміння орієнтуватись в настроях учнів, вивчати і враховувати їх індивідуальні та вікові особливості. Він має залишати всі свої проблеми, десь поза межами занять, і бути взірцем самоволодіння та психологічної стійкості незважаючи ні на що. Майстерність вчителя фізичної культури багато в чому визначається наявними у нього якостями, які надають своєрідність його спілкуванню з учнями, визначають швидкість і ступінь оволодіння ним різними вміннями.

Психолог В.А. Крутецький пропонує таку структуру професійно-значущих якостей особистості: 1. світогляд особистості; 2. позитивне ставлення до педагогічної діяльності; 3. педагогічні здібності; 4. професійно-педагогічні знання, вміння та навички [3].

На наш погляд, найважливішими професійними якостями є: володіння предметом викладання і його методикою, психологічна підготовка, загальна ерудиція, широкий культурний кругозір, педагогічна майстерність, володіння освітніми технологіями, знання учнівського колективу, організаторські вміння і навички, наукова захопленість, педагогічний такт, педагогічна техніка, ясне і чітке розуміння цілей і завдань проведеної роботи, комунікативні навички, ораторське мистецтво тощо [4]. Але чільне місце, для досягнення цих всіх якостей у становленні педагога як майстра своєї справи посідають вольові якості, без яких не можливо досягнути жодного з компонентів педагогічної майстерності. Всі професійно важливі якості вчителя фізичної культури можна розділити на наступні групи: світоглядні, моральні, комунікативні, вольові, інтелектуальні, включаючи перцептивні, аттенційні (якості уваги), мнемічні (якості пам'яті), рухові (психомоторні). Від професійних якостей невіддільні особистісні якості вчителя фізкультури: гарне фізичне здоров'я, врівноваженість характеру, ініціатива, прагнення поповнити розумовий багаж, зразкова поведінка вчителя [2].

А також поряд з вольовими якостями, чільне місце посідає і моральність педагога. Будучи одним з видів професійної освіти, вища школа виконує багаточисельні загальнокультурні функції, формує й розвиває трудову й суспільно-політичну активність молоді, її світогляд, мораль, забезпечує умови для всебічного розвитку особистості майбутнього спеціаліста, який спроможний успішно сприяти соціальному й науково-технічному прогресу суспільства. У вищих педагогічних навчальних закладах, майбутньому вчителю включитися у процес моральних дій, з прилучення до морального виховання допоможе модифікована професіограма у педагогічній діяльності (на основі професіограми, запропонованої дослідниками Г.І. Корольовою та Г.О.Петровою), що включає компонент морального виховання. Основу змістовного наповнення цього компонента складають: 1) моральна спрямованість особистості майбутнього вчителя; 2) високорозвинений моральний ідеал; 3) моральна активність викладача як необхідна складова активної життєвої позиції, активне ставлення до морально-духовних цінностей; 4) інтерес до моралі, до її витоків, до практичних проблем моральності; 5) потреба в активній освіті, самоосвіті і самовихованні морального спрямування; 6) органічне поєднання інтересу до професійно-педагогічної спрямованості з інтересом до проблем моральності; 7) рівень морально-духовної культури; 8) розуміння сутності та специфіки морально-духовної свідомості, моральної діяльності; 9) обізнаність із сучасною теорією морального виховання і використанням педагогічних принципів, форм, методів і засобів морального виховання; 10) практична підготовленість вчителя; 11) володіння методикою морального виховання в усіх формах навчально-виховного процесу; 12) культура поведінки вчителя; 13) педагогічний такт, цілеспрямованість, любов і повага до вихованців; 14) мовно-етикетна культура вчителя; 15) уміння педагогічного спілкування; 16) створення «морального середовища», моральної аури, що сприяє розвитку моральної особистості майбутнього вчителя; 17) психічні процеси вчителя, що забезпечують високий рівень морального виховання; 18) високорозвинений моральний ідеал; 19) гармонія наочно-образного і логічного мислення; 20) високий рівень розвитку емоційно-почуттєвої сфери, сприймання, відтворюючого і творчого уподобання; 21) наявність і використання професійно-педагогічних здібностей.

Професійна діяльність учителя-вихователя вимагає наявності певних соціально-психологічних рис і властивостей його характеру. Серед них основні такі:

1. Загальногромадянські риси: широкий світогляд, принциповість і стійкість переконань; громадська активність і цілеспрямованість; патріотизм і добре ставлення до представників інших національностей та країн; гуманізм, високий рівень свідомості; оптимізм; любов до праці.
2. Морально-педагогічні якості: висока моральна зрілість, справедливість та об'єктивність; педагогічне спрямування наукової ерудиції, високий рівень загальної культури; високий рівень моральних стосунків з людьми; акуратність й охайність; чесність, дисциплінованість, вимогливість; вміння спілкуватися з людьми.
3. Педагогічні якості: педагогічна спостережливність; педагогічна уява; педагогічний такт; педагогічна інтуїція; володіння педагогічною технікою; професійна працездатність.
4. Соціально-перцептивні якості: високий рівень соціального сприйняття й спостереження дійсності; активна інтелектуальна діяльність; швидкість орієнтації у педагогічних ситуаціях; висока культура мовлення; володіння мімікою, тоном голосу, рухами, жестами.
5. Індивідуально-психологічні особливості: висока пізнавальна зацікавленість, любов до дітей й потреба працювати з ними; твердість характеру, витримка й самовладання; самостійність і діловитість у вирішенні життєво важливих задач.
6. Психолого-педагогічні здібності: адекватність сприйняття дитини й уважність до неї; прогнозування шляхів формування особистості школяра; здатність передбачати можливі результати; виховний вплив на колектив й особистість.

Отже, морально-вольові якості мають велике значення для успішної діяльності вчителя фізичної культури. До них відносяться витримка, наполегливість, терплячість, рішучість, сміливість. Невитриманий вчитель не може успішно вести виховну роботу з дітьми, так як в їх очах він не володіє авторитетом. Нетерплячі вчителі, бажаючи швидше побачити результати виховної роботи у своїх учнів, форсують навчальні навантаження, нехтують тим самим принципами поступовості та доступності, ставлячи під загрозу здоров'я учнів. Вчитель без самоволодіння буде губитися в конфліктних і несподівано виникаючих ситуаціях, прийматиме необгрунтовані та неадекватні рішення. Не володіючий наполегливістю, вчитель не зможе неухильно досягати свої цілі у вихованні школярів, добитися хорошого матеріального забезпечення процесу фізичного виховання учнів. Однак спокій і витримка вчителя не повинні підмінятися його байдужістю, байдужістю до своєї роботи. Вчитель має право і повинен радіти, гніватися, сумувати, ображатися. Та, навіть обурюватись, але не повинен виходити з себе, втрачати над собою контроль, переходити на грубий і образливий тон. Неодмінною якістю вчителя має бути його вимогливість. Учні дуже поважають вчителів, які домагаються свого без грубого примусу і погроз, а також без педантизму. Діти одностайно заперечують м'якотілість, млявість, наївну довірливість вчителя, його безпринципну поблажливність. Всякі відступи від пред'явлених вимог, учні розглядають це як слабівілля вчителя [2].

Перші професіограми для вчителів (перелік обов'язкових якостей) були створені в 20-30-ті роки, і зараз загалом містять всі ті вимоги до вчительської професії, які існували раніше. Отже, образ учителя повинен включати уявлення про свої якості і властивості, самооцінку свого спілкування з учнями, бажане «Я», самоповагу. Виходячи з цього розуміння сенсу поняття «професіограма», можна говорити про професіографічні методи вивчення особистості, при яких здійснюється порівняння наявних у педагога знань, умінь і навичок з тими, які могли б у нього бути у відповідності з ідеальною моделлю. Тут професіограма виступає як форма моніторингу якості професійної підготовки вчителя до педагогічної діяльності. Дуже важливе місце в професіограмі вчителя фізичної культури мають морально-вольові якості, якими володіє педагог. Перш за все, морально-вольові якості мають велике значення для успішної діяльності вчителя фізичної культури. До них відносяться витримка, наполегливість, терплячість, рішучість, сміливість. Невитриманий вчитель не може успішно вести виховну роботу

з дітьми, так як в їх очах він не володіє авторитетом. Нетерплячі вчителі, бажаючи швидше досягти результату у своїх учнів, форсують навчальні навантаження, порушуючи тим самим принципи поступовості та доступності ставлячи під загрозу здоров'я учнів. Тому дослідження морально-вольових якостей, у становленні вчителя фізичної культури є важливим і актуальним у педагогіці.

Список використаних джерел

1. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.В. Педагогічна майстерність: Підручник; за ред. І.А. Зязюна. –2, допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
2. Ильин Е.П. Психология воли. – СПб. : Питер, 2000. – 288 с.
3. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии.– М., 1972.
4. Сисоева С.О., Поясок Т.Б. Психология та педагогіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю. – К. : Міленіум, 2005. – 520 с.

The article is devoted to the justification of moral and volitional qualities in matter of physical education teacher. Document, which establishes the basic functions of educational activities as well as requirements for knowledge skills, abilities and personal qualities of a teacher. Matter of a physical education teacher is a list of requirements for the teacher's personality, his abilities, skills and physical and psychological capabilities.

Key words: matter, physical education, quality, teacher.

УДК: 377.36:63.016:504

Слатвінська О. А.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Виховання людини в дусі відповідального ставлення стану навколишнього середовища, здоров'я оточуючих, до власного здоров'я, як до найвищих суспільних цінностей характеризують сучасне суспільство, яке вимагає досягнення нової якості кінцевого результату освітньої сфери – формування екологічної компетентності випускника ПТНЗ.

Ключові слова. Екологічна компетентність, ПТНЗ, ПТО.

У сучасних умовах глобалізації всіх сфер життя, використання високих технологій, що супроводжуються безперервними екологічними катастрофами техногенного походження, висуваються досить високі вимоги до професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю. Підготовка таких фахівців, здатних до ефективного здійснення професійної діяльності, пов'язана з формуванням їх екологічної компетентності, що передбачає спроможність спеціалістам брати активну участь у подоланні хронічної екологічної кризи, дає можливість не лише ліквідувати, а й успішно запобігати надзвичайним ситуаціям.

Необхідність такого підходу у професійно-технічній освіті обумовлена соціально-економічними, політичними, духовно-моральними змінами, що характеризують сучасне суспільство, яке вимагає досягнення нової якості кінцевого результату даної освітньої сфери – формування екологічної компетентності випускника професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ).

На жаль, у педагогічній науці процес формування екологічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю не став предметом спеціального дослідження. Такий стан наукового знання зумовлює необхідність розв'язання суперечностей,